

MORALNO PONAŠANJE KRŠĆANA

Hans Rotter

Razmišljanje o kršćanskom etosu danas je od osobite važnosti. U jednom pluralističkom društvu postoji uvijek opasnost da se svjetonazorna i etička stanovišta međusobno postave u pitanje i da se onemoguće. Danas se ide za tim da se prihvati minimum vjerskih uvjerenja i obdržavanja vrednota, koje većina odobrava. Međutim, taj minimalizam značio bi kraj kršćanskog morala.

Život iz Krista

Značajnost i sadržajnost moralnoga ne mogu se iscrpno izreći općim pojmovima, jer se moralno ostvaruje u slobodnu izvršenju i zbog toga je ono individualna i osobna realnost kao i sama ljudska sloboda i osoba.¹ Tako je npr. čin ljubavi više nego što to može definicija o ljubavi izreći. Tek u jedinstvenom i osobnom ostvarenju ljubav dobiva svoje puno značenje. Tek tu bivaju njezine vrednote pojmljive, one postaju uvjerljive i privlačne. Radi toga čovjeku nisu potrebne samo teoretske pouke, nego u prvom redu bliske osobe koje moralne vrednote svojim životom primjerno žive. Takve bliske osobe on pronalazi u svojim roditeljima, u svojoj okolini i u raznim osobama koje na nj utječu.²

Za razvoj kršćanskog morala potrebno je dakle svjedočanstvo uzornih kršćana. Njihov primjer izražava više nego neki opći argumenti o čemu se zapravo u kršćanskom životu radi i na taj način čini kršćanska stanovišta i zahtjeve uistinu vjerodostojnima. Najviše ostvarenje kršćanskoga morala dano je u samoj osobi Isusa Krista. Tek u njemu postaje očito o čemu se zapravo u kršćanskom životu radi, naime o potpunom predanju nebeskom Ocu i o neograničenoj ljubavi prema ljudima. Isus nije samo primjer kojim se taj ideal ilustrira, nego on svojim vlastitim životom stvara taj ideal. Jer, zapovijed ljubavi u kojoj Isus sažima svoj moralni zakon, samo je razumljiva kao odgovor na ljubav koju je Bog ljudima sam u osobi Isusa Krista u povijesti spasenja iskazao. Stoga je kršćanski moral samo moguć u odnosu prema Isusu Kristu.³

Kršćanski se etos ne može shvatiti kao pokušaj izvanjskog oponašanja Isusa Krista. Riječ je prije svega o temeljnom odnosu prema Bogu, svijetu, ljudima, budućnosti, smrti itd., koji je Isus Krist svojim životom posvjedočio. Taj se osnovni odgoj mora uvijek iznova konkretizirati u životu i djelovanju svakog pojedinog kršćanina. Veliki su kršćanski sveci primjeri kako vjera u Isusa Krista i njegovo nasljedovanje može voditi previše individualnim životnim formama, pa i onda kad i jedan sv.

¹ Usp. F. Böckle, *Existenzialethik*, u LTHK 3, 1301—1304.

² Ta je spoznaja prije svega razrađena u učenju o razvoju savjesti.

³ »Raspoznavajući znak što je kršćanski leži u samoj osobi Isusa Krista.« F. Böckle, *Was ist das Proprium einer Christlichen Ethik?*, u: ZEE 11 (1967), 152, 148—159.

Franjo ništa drugo nije želio osim da sa siromašnim Isusom bude siromašan, ili Ingacije Lojolski da se inspirira Isusovim duhom i da u tom duhu živi.

Osnovna struktura kršćanskog svjetonazora

Kršćanska objava nije samo teorija o svijetu i čovjeku; ona mijenja samo shvaćanje čovjeka, njegov stav prema svijetu, a s tim također i njegovo djelovanje. Krist govori čovjeku da ga Bog voli i na taj način utemeljuje čovjekovo dostojanstvo koje onda ne ovisi samo o ljudskim sposobnostima, uspjehu, sreći ili socijalnom ugledu.

Iz toga slijedi da kršćanin svijet i svjetovna dobra ne apsolutizira, nego ih promatra kao »pretposljednja«⁴ i kroz njih nalazi Boga. Na taj se način tumači zahtjev o duhu siromaštva ili ideal odricanja radi kraljevstva Božjega kao putokaz da vjernik mora sakupljati blago u nebu (Mt 6, 19—21).

Međutim, kršćanska objava ne vodi preziranju svijeta, nego u prvom redu k jednoj demitologizaciji i uvidu da priroda kao sredstvo treba služiti čovjeku i doprinositi humanizaciji njegova života. Ne radi se dakle o tome da se čovjek bezuvjetno podvrgne nekom predodređenom poretku u prirodi, nego čovjek treba staviti prirodu u službu kako to zahtijeva ostvarenje njegove osobnosti. To može npr. zahtijevati neki radikalni zahvat u razvoju ljudskoga tijela kao i rigorozne mjere za zaštitu okoline i energetske rezerve.

Ovdje se postavlja zapravo pitanje u čemu se konačno sastoji humanizacija života. S kršćanskog stanovišta ona se vidi prije svega u oblikovanju života u ljubavi, nadi i vjeri.

Ljubav znači da se ljudi međusobno poštuju, da se pravni zahtjevi ljudi s kojima se živi također priznaju i da se nastoji pomoći onome koji se nalazi u nevolji. Ljubav nadalje znači da se smisao života ne traži u vlastitom samoostvarenju, nego da se i za drugoga ima vremena, makar se ponekad mora računati i s vlastitim oštećenjem. To naravno ne znači da bi drugoga trebalo učvršćivati u njegovom egoizmu i bezobzirnosti. Tko ljubi traži da i sam bude od drugoga ljubljen i priznat.

Ljudskom životu pripada nadalje i nada. Nada pokazuje da se smisao života ne iscrpljuje u onome što čovjek svakodnevno u radostima i razočaranjima doživljava. Konačno ispunjenje života prije svega treba gledati u zajedništvu s Bogom i u vječnom spasu. To zahtijeva od čovjeka da u neuspjesima i životnim razočaranjima ne reagira i ne očajava nego da u svim životnim situacijama pokušava naći Boga. Sreća mora voditi k nadi i jednom dubljem ispunjenju, patnja i smrt k vjerskom očekivanju dolazećega. Posebno bi trebalo upozoriti na još jedan aspekt kršćanskog shvaćanja: na opraštanje. Kršćanin vjeruje u ljudsku slobodu, a s time i u mogućnost da pogriješi. Stoga kršćanin također zna i za nužnost opraštanja. Njemu je samom potrebno opraštanje da bi postigao spase-

⁴ Usp. D. Bonhoeffer, *Ethik* (izdao E. Bethge), München, 1963, 128—152.

nje, i on mora također opraštati čovjeku s kojim živi, da se može i sam tom oproštenju od Boga nadati. Kršćansko shvaćanje morala isključuje dakle onaj pojam okrutne pravednosti koji susrećemo u grčkoj tragediji. Svaka se krivnja može oprostiti, samo ako je čovjek spreman da se pokaje i obrati.

Što je ovdje rečeno o temeljnoj strukturi kršćanskog stajališta prema vrednotama može se pričiniti samo po sebi razumljivim. Tog vanjskog dojma nestaje ako se povuče jedna usporedba s drugim velikim religijama, kao što je hinduizam, budizam ili islam.⁵ Iako u to ovdje nećemo ulaziti bilo bi također neophodno potrebno napraviti usporedbu i s marksističkim shvaćanjem vrednota kao i s onim materijalizmom koji u zapadnim društvenim sistemima sve više i više uzima maha. Tu se često vrlo jasno pokazuje jedna temeljna egocentrična životna filozofija koja smisao života gleda u svjetovnom užitku i na mjesto krivnje i opraštanja postavlja pojmove determinacije i usavršavanja struktura. Jedno takvo poimanje vodi bitno k drugačijim shvaćanjima morala negoli ga shvaća kršćanska vjera.

Zaključci za konkretno djelovanje

Osobni stavovi dobivaju svoju potpunu stvarnost ako se kroz vanjsko djelovanje pokazuju. Na taj način oni bivaju za ljude, ali i za samo djelovanje shvatljivima. Ljubav koja ne određuje vanjsko ponašanje ostaje neuvjerljiva. Isto bi tako i ona nada koja ne određuje vanjsko ponašanje bila slaba. Ipak se moral u Isusovu smislu ne smije jednostavno poistovjetiti s vanjskim djelima. Nije djelo kao takvo čudoredno i spasonosno, nego osobni stav, uvjerenje koje kroz to djelo dolazi do izražaja. Radi se dakle o ljubavi, nadi i vjeri, koje se kroz to djelo očituju.⁶ Utoliko je opsluživanje norme kao vanjskog čina premalo. Bog želi čovjekovo srce. S druge strane čovjek može naći put k Bogu, iako vanjski gledajući zataji i osjeti se krivim. Nisu norme najviši kriteriji morala, nego su to u prvom redu ljubav i vjera, odnosno savjest.⁷

Tradicionalna je moralna teologija i u shvaćanju krivnje bila previše usmjerena na objektivnost. Ona se osobito interesirala da točno utvrdi razliku između teškog i lakog grijeha. Da ta razlika postoji, to se ne može i ne bi trebalo nijekati. Ali ako se ima u vidu osoba, onda treba neki kruti stav moralno negativnije vrednovati nego neke vanjske prijestupe, na koje se netko dade zavesti, premda u sebi ima dobru volju. Zato se kršćanin u odnosu prema Bogu ne može jednostavno pozivati na svoja dobra djela, nego u prvom redu mora biti svjestan da njegova vjera i njegova ljubav uvijek stoje iza onoga na što je on pozvan.

⁵ Vrlo instruktivne usporedbe nalaze se kod B. Gladigow (izdavač), *Religion und Moral*, Düsseldorf, 1976; R. Italiaander (izdavač), *Moral wozu? Ein Symposium*, München, 1972.

⁶ Iz toga razloga nije kršćanska etika samo nauka o normama o ispravnom djelovanju, nego u prvom redu o ispravnom djelovanju iz ispravnog kršćanskog uvjerenja.

⁷ O odnosu vjere i savjesti usp. K. H. Neufeld, *Das Gewissen. Ein Deutungsversuch im Anschluss an Röm 13, 1—7*, u: *Bibel und Leben*, 1971, 32—45.

Kod svih tih razmišljanja ostaje vanjsko djelovanje i ispunjenje konkretnih normi ono od čega se ne može odstupiti. Jer, vanjsko se djelovanje zahtijeva, da se može pomoći ljudima s kojima se živi i da se mogu zadovoljiti njihovi pravni zahtjevi. Također je potrebno da i vlastiti život dođe do izražaja i da se učini ostvarljivim. Na taj će način to djelovanje za bližnjega postati znak ljubavi i nade. Kršćanski se Karitas ne može odreći toga da djelotvorno ne pomaže ljudima. Ali to još ne mora značiti sigurno osiguranje vjernosti. Kao simbol unutarnjeg htijenja ostaje on uvijek višeznačan. Jasnije negoli u pojedinačnom djelovanju osobni se i temeljni stav predstavlja u jednoj većoj životnoj svezi. Ako nekoga okarakteriziramo da je ljubezan ili pravedan, onda se obično ne misli na pojedino djelo nego prije svega na njegovo životno usmjerenje koje se može prepoznati iz šire djelatne sveze. Upravo se u toj dimenziji pokazuje kršćansko ćudoređe. Kršćanin ne treba samo promatrati pojedine izolirano videne norme, nego mora prije svega slijediti svoj kršćanski poziv. Svoj život mora tako urediti kako to odgovara njegovoj vjeri. U izboru svoga zvanja, eventualno u izboru bračnoga druga, u prihvaćanju djece, u svojem političkom zalaganju itd. on mora pokazati da ne želi živjeti sam za sebe nego da svoj životni smisao vidi u svojoj vjeri, u odgovornosti i službi za ljude s kojima živi.⁸ Po individualnim mogućnostima i osobnom životnom poviješću takve odluke mogu biti različite, ali one nisu moralno indiferentne. Moral se ne ograničava na pitanje što je općenito dopušteno ili zabranjeno, nego pokazuje na obuhvatniju odgovornost ljudskog života.

Konačno, trebalo bi upozoriti i na političku dimenziju morala. Čovjek je političko biće, to znači njegovo je djelovanje uvijek relevantno za ljude s kojima živi i radi, stoga je i on također suodgovoran za društvo u kojemu živi. Političko pak angažiranje zahtijeva određenu sliku o čovjeku i određene prioritete. Politika se ne može jednostavno razumjeti kao pragmatičko rješenje pojedinih problema. Potreban je odgovoran stav prema budućnosti, zatim vrednovanje ukupnih mogućnosti i konačna odluka koje će se vrednote više a koje manje promicati. Za kršćansko shvaćanje od posebne su važnosti slijedeći aspekti:

1. Osobito poštivanje ljudskog života. Društvo mora biti toga svjesno da ne samo pojedinac nego i javnost kao i sredstva društvenog pripadavanja i konačno zakonodavac imaju veliku odgovornost na zaštitu ljudskog života od samog začeca. Kod toga se ne radi samo o zaštiti gole ljudske egzistencije nego ponajprije o tome da se čovjek ne žrtvuje interesima kolektiva i da se ne shvati kao kotačić u nekom stroju.

2. Za kršćansko poimanje čovjeka sloboda je od središnje važnosti. Slobodna se inicijativa mora omogućiti. Svijest odgovornosti ne može se nadomjestiti kroz stroge kontrole. Solidarnost i subsidiarnost upravo su principi koji izlaze iz kršćanskog poimanja slobode.

⁸ Drugi vatikanski sabor je u dekretu o odgoju svećenika, br. 16, od moralne teologije zatražio da osvijetli »uzvišenost poziva kršćana u Kristu i njihovu obavezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta« (LTHK, *Das Zweite Vatikanische Konzil II*, Freiburg, 1967, 345).

3. Specifična slika o čovjeku mora također voditi do specifičnog shvaćanja pravednosti. Po kršćanskom shvaćanju pravednosti konačni se kriterij ne sastoji u apsolutnoj tu-svjetovnoj izjednačenosti svih ljudi, jer se jednakost ljudskog dostojanstva u biti temelji na jednom pozivu k vječnom spasenju, ali je apsolutno potrebno da se kršćani trude kako bi se postojeće razlike umanjile i na taj način omogućili mir i međusobno poštivanje u društvu.

U kršćanskom pojmu pravednosti treba posebno naglasiti pojam opraštanja. Krivnju ne treba ni nijekati niti je promatrati kao da je ona neoprostiva pa da je potrebno rigorozno i nemilosrdno kažnjavati. No ne odgovara kršćanskoj slici o čovjeku ako se princip krivnje sve više i više odvaja iz kaznenog zakona. S druge strane, treba uzeti u obzir da li netko pokazuje volju da se pokaje i bude bolji. Kršćanski pojam pravednosti poznaje opraštanje na individualnom području, a isto tako i opraštanje kazne i pomilovanje na socijalnom području.

Na taj se način osnovni kršćanski stavovi o vjeri, nadi i ljubavi mogu razviti u temeljne pojmove i načelna stajališta o moralu.⁹

DAS SITTICHE HANDELN DES CHRISTEN

Kurzfassung

Christliches Handeln inspiriert sich nicht in erster Linie durch Einsicht in naturhafte Sachzusammenhänge, sondern durch das Zeugnis von Personen. Im letzten ist dabei für den Christen das Leben, Sterben und Auferstehen Jesu Christi massgeblich. Im Blick auf Jesus Christus erfasst der Mensch Sinngehalte, die in dieser Reinheit sonst nicht zu erfahren sind. Die Werthaltungen, die Jesus in seinem Leben bezeugt, insbesondere die Haltung der Liebe, der Hoffnung, der glaubenden Verbundenheit mit dem Vater, der Vergebung usw. sollten im Aufnehmen der christlichen Botschaft und im Gebet vom einzelnen Christen möglichst weitgehend angeeignet werden und dann zur Grundinspiration seines ganzen Lebens und Verhaltens werden. Auch die Begriffe einer allgemeinen menschlichen Ethik, wie Würde des menschlichen Lebens, Freiheit, Gerechtigkeit usw. bekommen dadurch einen spezifischen Sinngehalt.

⁹ Opširna izlaganja nalaze se kod H. Rotter, *Christliches Handeln. Seine Begründung und Eigenart*. Graz—Wien—Köln, 1977; isto u: *Grundlagen der Moral*. Zürich—Einsiedeln—Köln, 1975. Jednu konkretizaciju toga stava u pitanjima specijalnog morala donosi H. Rotter: *Konflikte um das Leben*. Innsbruck—Wien—München, 1976; isto u *Freiheit ohne Noemen*. Innsbruck—Wien—München, 1977.